

JEZIK U DRUŠTVENOM KONTEKSTU I ANALIZA DISKURSA

Znanstvena osnova komunikativnog pristupa poučavanju stranih jezika

DRUGI DIO: ANALIZA DISKURSA

Widdowson (1977. a) razlikuje dva osnovna metodološka pristupa opisu diskursa. U jednom se pristupu uzima rečenica kao osnovna jedinica i istražuje se njezin značenjski potencijal da proizvede diskurs. U drugom se pristupu uzimaju izvorni podaci i diskurs se analitički raščlanjuje u sastavne jedinice različitih komunikativnih vrijednosti. Prvi postupak vodi od lingvističkog oblika do komunikativne funkcije, a drugi od komunikativne funkcije do lingvističkog oblika.

Glavni je problem u prvom pristupu, koji nalazimo u suvremenoj semantici, što se značenje u diskursu može ostvariti drukčije negoli je to predvidivo iz značenjskog potencijala rečenica. Danas se lingvisti pitaju koliko se uopće i može komunikativno djelovanje jezika obrazložiti u prikladnom modelu lingvističkog opisa i gdje je granica između semantike i pragmatike (usp. Lyons, 1977).

Drugi pristup nalazi svoje glavne predstavnike u Labovu i manjoj grupi američkih sociologa etnometodološke orijentacije, iako, zapravo, ima mnogo dužu povijest i može se povezati s književnom kritikom i sa studijama o strukturi mitova i narodnih priča. U svojim radovima etnometodolozi (usp. Turner, 1974; Coulthard, 1977) daju vrlo detaljne i pronicave analize načina na koji sudionici u diskursu izmjenjuju značenja, ali, poput književnih kritičara, oni obično ne istražuju udio jezičnih sredstava u ostvarivanju značenja.

Problem je, dakle, kako ova dva pristupa povezati, i u tome su do sada vjerojatno najuspješniji Labov (1972. a, 1972. b) te Sinclair i Coulthard (1975). Widdowson (1977. a) smatra da o tom povezivanju ovisi daljnji napredak u proučavanju diskursa.

ZNAČENJSKI POTENCIJAL REČENICA

Dva se osnovna oblika društvene stvarnosti odražavaju u organizaciji jezika: refleksija i akcija — jezik kao sredstvo za razmišljanje i jezik kao sredstvo za djelovanje. Taj se dvostruki motiv u semantičkoj analizi rečenice prikazuje kao propozicija, koja izražava sadržaj rečenice, i kao ilokucijski čin, koji predstavlja pragmatičku vrijednost ili funkciju (mikrofunkciju) rečenice.

Propozicija se obično analizira pomoću Fillmoreove gramatike padeža (Fillmore, 1968), koja se razrađuje na razne načine (usp. Grimes, 1975).

Teoriju govornih činova dali su filozofi Austin (1962) i Searle (1969), a u generativnoj je semantici Ross (1970, 1975) predložio da se u modalnoj sastavnici dubinske strukture prikaže pragmatičko pravilo za ilokucijski potencijal rečenice.¹

¹ O gramatici padeža i teoriji govornih činova vidi prikaz: M. Bonačić, *Transformacijsko-generativna gramatika i nastava engleskog jezika*, Strani jezici, br. 1—2, Zagreb, 1977.

Pri određivanju mogućnosti rečenica da proizvedu diskurs i utječu na izbor sljedećih rečenica u diskursu razmatraju se logičke pretpostavke koje su sadržane u propozicijama i koje se mogu prikazati kao posebne propozicije u dubinskoj strukturi, zatim pretpostavke koje nastaju zbog različitog oblikovanja površinske strukture rečenica, tzv. režiranja informacije (usp. Grimes, 1975), i kao treće, ilokucijska snaga rečenica koja se izvodi iz propozicija ili njihova sintaktičkog oblika.

Mnoge rečenice sadrže skrivene propozicije koje utječu na povezanost teksta (*cohesion*). Važno je naglasiti da je tekstualna povezanost semantički odnos između propozicija (Halliday i Hasan, 1976), koji se očituje kao lingvistička osobina teksta, a ne kao faktor povezanosti izričaja s izvanjezičnim kontekstom.

Sva pitanja koja počinju upitnim riječima sadrže takve skrivene propozicije. Pitanje »Kad je stigao Artur?« sadrži pretpostavku da je Artur stigao. Propozicija u dubinskoj strukturi »Artur je stigao u neko vrijeme« omogućuje eliptičan odgovor »U deset sati«, koji je putem te skrivene propozicije tekstualno vezan (*cohesive*) za prethodno pitanje.

Prema Fillmoreu (1971), neki glagoli (*factive verbs*), npr. »zamjerni«, sadrže pretpostavku da se ono o čemu se govori zaista dogodilo, dok drugi glagoli, npr. »optužiti«, ne sadrže takvu pretpostavku. Prema tome, ovaj je slijed rečenica tekstualno povezan:

Zamjerio sam Harryju što je mojoj majci napisao bezobrazno pismo. Poslao ga je hitno jučer.

Međutim, ovaj slijed to nije:

Optužio sam Harryja da je mojoj majci napisao bezobrazno pismo. Poslao ga je hitno jučer.

Drugi slijed nije prihvatljiv zato što prva rečenica ne sadrži pretpostavku da je Harry takvo pismo zaista napisao.

Halliday je (1967—1968) pokazao da se različite transformacije iste dubinske strukture međusobno razlikuju ne samo načinom isticanja informacije nego i semantički, zbog različitih pretpostavki koje sadrže. Dubinska struktura »John je otkrio pećinu« može se transformirati u različite rečenice:

Onaj koji je otkrio pećinu bio je John.
Ono što je John otkrio bila je pećina.

Prva je rečenica vezana za pretpostavku da je netko otkrio pećinu, a druga za pretpostavku da je John nešto otkrio. Te pretpostavke određuju da li slijed rečenica tvori tekst. Ovaj slijed nije logičan tekst:

Nitko drugi nije znao gdje je ulaz u pećinu. Ono što je John otkrio bila je pećina.

Međutim, ovaj slijed je logičan:

Nitko drugi nije znao gdje je ulaz u pećinu. Onaj koji je otkrio pećinu bio je John.

Dakle, logičke pretpostavke koje proistječu iz propozicija ili njihovih površinskih struktura predstavljaju jedan vid potencijala rečenica da proizvedu diskurs. Drugi se vid ispoljava u ilokucijskoj snazi rečenica.

Austin (1962) kaže da svaki izričaj istovremeno predstavlja tri čina: 1. lokucijski čin — značenje izričaja kao amalagam gramatičke, leksičke i izvanjezične informacije; 2. ilokucijski čin — funkcija izričaja, tj. čin koji se izvodi time što se nešto kaže (da li je, na primjer, ilokucijska snaga lokucije »Doći će prvi« predviđanje, obećanje ili prijetnja); 3. perlokucijski čin — djelovanje izričaja na slušaoca. Ilokucijski čin je lingvistički čin koji se izvodi izricanjem riječi, i za Austina je neodvojiv od govornikove namjere. Perlokucijski čin je nelingvistički čin. To je namjerna ili nenamjerna posljedica lokucijskog i ilokucijskog čina, tj. promjena koja nastaje u slušaočevu mišljenju ili ponašanju.

Searle (1965, 1969) predlaže drukčiju analizu govornog čina. Propozicijski čin izražava pojmovni sadržaj izričaja i sastoji se od referencije, tj. označavanja predmeta o kojem se govori, i od predikata, tj. onoga što se govori o predmetu. Ilokucijska se snaga, međutim, izražava jezičnim sredstvima koja označuju funkciju izričaja. U engleskom jeziku to je red riječi, naglasak, intonacija, glagolski način i niz glagola (*performative verbs*) pomoću kojih se ilokucijska snaga izriče na eksplicitan način. U takvu tumačenju ilokucijska je snaga odvojena osobina izričaja koja se priključuje propoziciji. Mnogi lingvisti smatraju, poput Fillmorea (1971), da ilokucijska snaga rečenice zapravo proistječe iz propozicije kao realizacija njezina značenjskog potencijala.

Searle nastoji odrediti konstitutivna pravila za sretan izbor izričitih ilokucijskih činova. Tako za izričita obećanja (»Obećavam X«) on daje pet pravila: 1. pravilo o propozicijskom sadržaju — predikat je buduća radnja koju vrši govornik (govornik ne može obećati da je već nešto napravio niti da će netko drugi nešto napraviti); 2. pripremna pravila — a) slušalac mora željeti da se radnja izvrši, jer će inače obećanje djelovati kao prijetnja bez obzira na govornikovu namjeru, b) govornik ne može obećati nešto što je ionako dužan učiniti; 3. pravilo iskrenosti — govornik mora zaista namjeravati izvršiti obećanje; 4. bitno pravilo — sam čin izricanja riječi znači preuzimanje obaveze da se radnja izvrši.

Kao što uočava Coulthard (1977), Searle se razlikuje od Austina time što smatra da ilokucijska snaga izričaja nije proizvod samo uspješne realizacije govornikove namjere nego i slušaočeve interpretacije izričaja. To je jasno iz pripremnog pravila 2. a). Izričajem »Obećavam da ću se vratiti do tri sata« govornik može nenamjerno izvesti ilokucijski čin opomene ili prijetnje, ako slušalac zapravo ne želi da se govornik vrati do tog vremena.

U svojim kasnijim radovima Searle (1975) istražuje opće uvjete koji izvode indirektnu govornu činove, tj. one činove čija ilokucijska snaga nije izražena pomoću eksplicitnoga glagola. On te uvjete povezuje s načinom izvođenja činova. Tako je, na primjer, jedan od uvjeta za indirektnu zapovijedi slušaočeva sposobnost da nešto učini, te se indirektna zapovijed može izraziti rečenicom »Možeš li mi dodati sol?« Searle daje popis načina izvođenja indirektnih zapovijedi, no on ne pokušava objasniti zašto postoji upravo taj izbor, niti kako slušalac koji čuje upitnu rečenicu »Možeš li mi dodati sol?« odlučuje da li je to traženje informacije ili indirektna zapovijed. Da bi to bilo moguće, treba uzeti u obzir kontekstualnu uvjetovanost izričaja na način kako to rade Labov (1972. a, 1972. b) i Sinclair i Coulthard (1975).

Iako je u ovom pristupu koji polazi od rečenica pažnja usredotočena na komunikativna sredstva u jezičnom sustavu, problem je što u diskursu je-

zični oblici mogu dobiti drukčiju komunikativnu vrijednost zbog jezičnog i izvanjezičnog konteksta.

Prema Karttunenu (1971), implikacijski glagoli u potvrdnoj rečenici obavezuju govornika na istinitost radnje koja je izražena u umetnutoj rečenici. Tako rečenica s implikacijskim glagolom »udostojiti se«:

Jučer se Arthur udostojio posjeći travu

sadrži pretpostavku »Arthur je jučer posjekao travu«. Prema tome, nije logično reći:

Jučer se Arthur udostojio posjeći travu, ali je umjesto toga gledao televiziju.

Međutim, kontekst može stvoriti pragmatičke implikacije koje će nadvladati pretpostavke vezane uz jezične oblike. Sasvim je moguće reći:

Jučer se Arthur udostojio posjeći travu. Ali upravo kada je htio početi, došli su Brownovi.

Pretpostavka da je Arthur posjekao travu neutralizirana je drugom rečenicom. Kako dokazuje Widdowson (1977. a), ne možemo biti sigurni da značenja ostaju nepromijenjena u diskursu.

Poput propozicijskog značenja, i ilokucijska snaga izričaja može se u diskursu ostvariti drukčije nego je to predvidivo iz samih rečenica. Sinclair i Coulthard (1975) navode pravila za interpretativne postupke u kontekstu razredne interakcije između nastavnika i učenika. Jedno od njih glasi:

Bilo koja potvrdna ili upitna rečenica interpretira se kao *zapovijed o prestanku* ako se odnosi na radnju koja u tom trenutku nije dopuštena.

Svi ovi izričaji: »Netko se smije«, »Tko se smije?«, »Da li se netko smije?«, »Zašto se smijete?« imaju istu komunikativnu funkciju zabrane u trenutku kada smijeh nije dopušten.

Jedan je od glavnih zadataka u analizi diskursa otkriti na koji način govornik enkodira funkciju u gramatički oblik i na koji način slušalac dekodira točnu funkciju ako ne postoji jednoznačna veza između gramatičkog oblika i funkcije. Iz primjera je očito da je to moguće samo ako se uzmu u obzir osobine društvenog konteksta u kojem se izričaji upotrebljavaju i prema kojem se i ocjenjuju.

Jezik se mora interpretirati s obzirom na njegovo mjesto u društvenom procesu, kaže Halliday (1978), a to ne znači uzeti izoliranu rečenicu i posaditi je u neki staklenik koji zovemo društveni kontekst, već je to teški zadatak istovremene interpretacije stvarnog i potencijalnog, diskursa i jezičnog sustava u smislu beskrajno složenih značenja koja tvore danu kulturu.

Ova razmatranja značajna su za poučavanje stranog jezika. Jezik u upotrebi nije niz gramatičkih rečenica, ali nije ni inventar pojmova i funkcija, pa ni pojmovni pristup poučavanju koji predlaže Wilkins (1976) ne može razviti jezičnu kompetenciju učenika (usp. Widdowson, 1977. b). Komunikacija se ne sastoji u izlaganju pojmova i funkcija kao jedinica značenja koje su potpune same po sebi, već je to diskurs u kojemu sudionici izmjenjuju značenja.

DISKURS

U pristupu analizi diskursa koji polazi od izvornih primjera diskursa postavljaju se tri osnovna cilja (usp. Coulthard, 1977). Prvi je cilj otkrivanje

pravila za proizvodnju suvislog diskursa, tj. kakvi podaci i koliko podataka nam je potrebno da bismo mogli interpretirati slijed izričaja onako kako to rade sudionici u diskursu. Drugo je bitno pitanje priroda i veličina jedinica čiju će strukturu i prisutnost ta pravila opisati. Svi se analitičari diskursa slažu da je to funkcionalna, a ne gramatička jedinica no jednodušnog mišljenja nema ni o broju funkcija ni o veličini osnovne jedinice. Za Haymesa to je govorni čin koji se ne može izjednačiti ni s jednom gramatičkom jedinicom. Za Labova i etnometodologe to je izričaj, a Sinclair i Coulthard (1975) predlažu jedinicu manju od izričaja, koju nazivaju »potezom« (move). Treći je problem u analizi diskursa pokazati kako se funkcionalne kategorije ostvaruju pomoću gramatičkih struktura.

Da bi slijed izričaja bio suvisao (*coherent*), nije potrebno da bude i tekstualno povezan (*cohesive*) pomoću eksplicitnih sredstava jezičnog sustava. Oba su ova Labovljeva (1972. a) primjera suvisla, ali je samo prvi tekstualno povezan pomoću gramatičkog pravila elipse:

A: Ideš li sutra na posao?

B: Da, idem.

A: Ideš li sutra na posao?

B: Na sudu sam u poroti.

Suvislost diskursa očituje se izvan sintaksičkih i leksičkih veza i nije ju moguće formalizirati pomoću sistematskog proširivanja gramatike (usp. kritiku Krzesowskoga Van Dijkove tekstualne gramatike: Krzesowski, 1975).

Prvi je i najvažniji korak u analizi diskursa, tvrdi Labov (1972. a), razlikovati »ono što se kaže od onoga što se radi«. Drugim riječima, analitička jedinica nije gramatička, nego funkcionalna. Dok slijed izričaja s gledišta gramatike izgleda kao proizvoljno nizanje različitih rečenica, ograničenost izbora izričaja i strukturiranost diskursa može se samo obrazložiti pomoću funkcionalne uvjetovanosti i pravila upotrebe. Neka su od tih pravila specifična za stanovita područja djelatnosti ili žanrove, kao što su razredna interakcija (Sinclair i Coulthard, 1975) i ritualne uvrede (Labov, 1972. b.). Neke su, međutim, sasvim općenita načela konverzacije, kako ih opisuju Sacks (1967—1971) i Grice (1975).

Prva je odluka u interpretaciji bilo kojeg izričaja da li je on izrečen ozbiljno, a jedno je od osnovnih načela, kad netko nešto kaže ozbiljno, da to bude informativno i suvislo. Ako za to nema jezičnih pokazatelja, slušalac će uspostaviti suvislost pomoću izvanjezičnog konteksta. Ovdje je bitan društveni konstrukt »zajedničkog znanja« (*shared knowledge*; Labov, 1972. a), a to je znanje i iskustvo o svijetu na koje se govornik i slušalac pozivaju u uspješnoj izmjeni značenja. Tako u drugom od gornjih Labovljevih primjera A mora pretpostaviti da postoji propozicija koja je poznata obojici i koja povezuje B-ov odgovor s njegovim pitanjem, a to je: »Ako je netko na sudu u poroti, ne može ići na posao.« Ta je pravilo, kaže Labov, nevarijabilno, tj. obavezno. Ako nema zajedničkog znanja, i slušalac ne može otkriti relevantnu propoziciju na kojoj se temelji odgovor, nastaje prekid u komuniciranju. Labov daje primjer razgovora između dvoje djece:

Linus: Želiš li se igrati sa mnom?

Violeta: Mlađi si od mene. (*Zatvori vrata.*)

Linus (*zbunjen*): Nije odgovorila na moje pitanje.

Labov nastoji dati pravila koja bi objasnila kako određena jezična struktura ostvaruje određenu funkciju u određenoj situaciji. Navodeći primjere iz razgovora liječnika i pacijenta, on istražuje uvjete u kojima izrične rečenice ostvaruju pitanja:

A: Ona nikada ne pomaže kod kuće.

B: Da.

A: Rekla vam je što nas zanima.

B: Da.

A: Vi stanujete u 115. ulici.

B: Ne, stanujem u 116.

U većini slučajeva razgovor se neće nastaviti bez potvrdnog ili niječnog odgovora. Da li nakon svake izrične rečenice može slijediti takav odgovor? U ovom slijedu:

A: Vruće mi je danas.

B: * Ne.

A-ova izjava ne zahtijeva i ne dopušta odgovor. Ovdje djeluje jedno od najjednostavnijih nevarijabilnih pravila diskursa. Zasniva se na zajedničkom znanju. Ako su u razgovoru dva sudionika, A i B, onda su »A-događaji« sve ono što A zna, a B ne zna, »B-događaji« sve ono što B zna, a A ne zna, i »AB-događaji« njihovo zajedničko znanje. Pravilo glasi: »Ako A daje izjavu o B-događaju, ta se izjava čuje kao pitanje.« To je slučaj u prvom, izvornom primjeru, dok u drugom, izmišljenom primjeru, A govori o A-događaju, te je B-ov odgovor nesuvisao.

To je jedno od mnogih interpretativnih pravila koja povezuju »ono što se kaže« — upitne, izrične, zapovjedne rečenice — s »onim što se radi« — naredbe, molbe, pitanja, tvrdnje, poricanja, obećanja, uvrede, prijetnje, opomene i dr. Pravila interpretacije i gotovo simetrična pravila proizvodnje diskursa vrlo su složena, kaže Labov, i ne djeluju neposredno između izričaja, koji često nisu međusobno uopće gramatički povezani, nego između funkcija izričaja — pojmova i radnji koje se njima izvode.

Dakle, suvislost diskursa, kao što Widdowson stalno ponavlja, odnos je između jezičnih funkcija, tj. ilokucijskih činova, a ne jezičnih oblika. Prema tome, može se reći (usp. Coulthard, 1977) da u svakom govornom ili pisanom tekstu diskurs postoji kao razina jezične organizacije između leksikogramatike i nejezične organizacije.

Da bi prikazao složenost analize diskursa, Labov (1972. a) navodi ovaj primjer iz jednog terapijskog razgovora:

A: Dakle, kada namjeravaš doći kući?

B: O, zašto?

Između ovih dvaju pitanja nema gramatičke veze i nikakva apstraktna analiza ih ne može točno povezati, tvrdi Labov. B se ne može interpretirati kao neposredno pitanje o A (Q — S₁): »Zašto namjeravam doći kući?« Nije u ovom slučaju točna ni interpretacija pomoću implicitnog oblika u dubinskoj strukturi, A: (Pitam te) kada namjeravaš... , B: Zašto (me pitaš...)? Da bismo shvatili što se događa, moramo poznavati situacijske okolnosti. A je studentica, B je njezina majka, koja je već nekoliko dana odsutna jer pomaže starijoj, udanoj kćeri. A i B znaju da A želi da B dođe kući. B često tvrdi da se A ne može brinuti sama o sebi, što A poriče. Možemo zaključiti da je A-ov izri-

čaj molba za izvršenje radnje, a ne traženje informacije: A moli majku da se vrati kući.

Postoji opće pravilo za interpretaciju nekog izričaja kao molbe za izvršenje radnje (ili zapovijedi):

Ako A moli B da izvede radnju X u vrijeme T, A-ov izričaj će se interpretirati kao neosporna zapovijed samo ako postoje ovi preduvjeti: B vjeruje da A vjeruje (ovo je AB-događaj) da:

1. X treba učiniti u svrhu Y,
2. B je sposoban učiniti X,
3. B je dužan učiniti X,
4. A ima pravo reći B da učini X.

Ova četiri preduvjeta javljaju se u svim pravilima interpretacije zapovijedi i sadrže društvene konstrukte kao što su prava i dužnosti. U ovom slučaju B-ovo razumijevanje A-ove upitne rečenice u smislu molbe, a ne pitanja, rezultat je interpretativnog postupka u kojemu ona vrednuje situacijske faktore kao realizaciju općih preduvjeta za zapovijedi. Labov taj postupak prikazuje pomoću interpretativnog pravila:

Ako A zatraži od B informaciju da li je radnja X izvršena, ili u koje vrijeme T će se X izvršiti, a četiri preduvjeta za zapovijedi vrijede, onda će se A-ov izričaj interpretirati kao molba za izvršenje radnje s implicitnim oblikom: *učini X!*

B-ov odgovor »O, zašto?« ne odnosi se, dakle, na površinski oblik A-ova pitanja, nego na prvi preduvjet apstraktnije A-ove molbe, i može se razumjeti kao: »Zašto moram doći kući?« ili »Zašto me moliš da dođem kući?« Da je to tako svjedoči ovaj A-ov izričaj:

A: Pa postaje malo previše. (Smijeh.) Hoću reći — postaje prenaporno...

Postavljanjem pitanja o preduvjetu 1, B je odbila kćerin zahtjev, jer ako ijedan od četiri uvjeta ne pripada u zajedničko znanje (AB-događaj), zapovijed ne vrijedi. Svojim odgovorom o svrsi radnje koju zahtijeva A opet uspostavlja sve preduvjete za zapovijed. Sljedeći je B-ov potez još jedno pitanje:

B: A zašto to ne kažeš Heleni?

Ovo se pitanje sada odnosi na drugi preduvjet. Time A želi reći da nije sposobna udovoljiti zahtjevu, odnosno da nije ona osoba koju treba moliti.

Labov kaže da je situacija još mnogo složenija nego što se čini u ovoj analizi. Osim nevarijabilnih pravila za zapovijedi, postoje još i varijabilna pravila upotrebe koja se odnose na stupanj ublažavanja ili zaoštavanja i koja određuju izbor nevarijabilnih pravila za zapovijedi, tj. izbor jezičnih oblika koji će imati pragmatičku vrijednost zapovijedi. U opisanom slučaju kćer ne može reći majci: »Dođi smjesta kući!« To bi narušilo snažne društvene konvencije. Stupanj ublažavanja i način izvođenja zapovijedi ovisi o nizu varijabilnih kontekstualnih faktora: životnoj dobi, društvenom položaju, odnosu govornika i slušaoca, kao i obliku prethodnog izričaja.

Labov daje odgovor na pitanja koja Searle ostavlja otvorena. On obrazlaže kako se sudionici u diskursu odlučuju da li je, na primjer, upitna rečenica pitanje ili indirektna molba. On ne daje samo apstraktna pravila upotrebe za govorne činove, nego i pokazuje kako sudionici interpretiraju izričaje s obzirom na ta pravila, tj. kako se jezični elementi funkcionalno ostvaruju u ko-

munikativnoj interakciji. Njegov je rad pokušaj povezivanja lingvističkog opisa s interpretativnim pristupom koji nalazimo u etnometodologiji.

U terminu etnometodologija (usp. Garfinkel, 1968) metodologija predstavlja korpus koji sociolog uzima kao svoj predmet proučavanja radije nego kao oblik i način vlastitog znanstvenog istraživanja. Ljudi, u svojstvu članova društvene zajednice, raspoložu stanovitim metodama koje upotrebljavaju i ispoljavaju kao kompetenciju u svakodnevnom društvenom djelovanju i osmišljavanju stvarnosti. Prva etnometodološka istraživanja proveo je Garfinkel sredinom pedesetih godina, kada je ispitivao kakve pojmove i postupke, kakvo znanje upotrebljavaju porotnici pri donošenju odluka, ukratko kakva je to metodologija koja se temelji na zdravom razumu i društvenom ustrojstvu.

Na osnovi izvornih podataka Sacks, Schegloff i Jefferson (usp. Sudnow, 1971; Turner, 1974; prikaz u: Coulthard, 1977) istražuju načela i metode koje ljudi upotrebljavaju u osmišljavanju jezične djelatnosti. Njihove analize pokazuju visok stupanj strukturiranosti običnih, svakodnevnih razgovora, u čijoj unutarnjoj organizaciji oni ističu ulogu govornika — slušaoca kao praktičnog analitičara i mislioca.

Dok lingvisti umanjuju relevantnost interakcijskih i kontekstualnih obilježja, naglašavajući važnost sintaktičkih pravila za semantičku analizu, etnometodolozi, kaže Cicourel (1973), istražuju proces oblikovanja općih pravila interakcije i procjenjuju mjerila kojima se utvrđuje primjena pravila u specifičnim situacijama. Oni ističu interpretativne postupke koji su potrebni da bi se prepoznalo postojanje apstraktnog pravila koje odgovara pojedinom slučaju.

U središtu su pažnje »praktično rasuđivanje« (practical reasoning, usp. Garfinkel, 1967, 1972) i »interpretativni postupci« (interpretative procedures; usp. Cicourel, 1973), pomoću kojih uspoređujemo predviđanja koja su osnovana na znanju pravila jezičnog sustava i apstraktnih pravila diskursa, kao i pretpostavke o mogućem situacijskom kontekstu sa stvarnim jezičnim i situacijskim podacima, te prepoznamo određene faktore kao realizaciju uvjeta koji određuju komunikativnu vrijednost jezičnih elemenata. Interpretacija diskursa nikada ne može biti potpuna i konačna, tvrde etnometodolozi, već samo prikladna ili neprikladna za naše neposredne potrebe. Promjenljivost značenja i dogovaranje (negotiation) o značenju bit su komunikativnog procesa. Interpretativnim postupcima iskušavamo veze između naših selektivnih percepcija i natuknica u izričajima, te određujemo relativnu važnost pojedinih elemenata u diskursu, a zanemarujemo druge. Prema tome, lingvistička analiza teksta kao dane, objektivne činjenice ne može se izjednačiti sa strukturom koju sudionik u diskursu razvija u toku samog interpretativnog čina.

Interpretacija diskursa, koja prodiru u srž problema odnosa forme i funkcije, gramatičnosti i značenja, osnova je komunikativnog pristupa poučavanju stranog jezika kako ga predlažu Candlin (1975), Candlin et al (1975), Candlin et al (1976), Widdowson (1973, 1977. b, 1978, 1979) i Mackay i Mountford (1978).

Pravila interpretacije ne mogu se naučiti kao lista gramatičkih struktura ili popis govornih činova i funkcija, ili niz simuliranih dijaloga. Diskursivno značenje ne može nastavnik »izložiti«, a učenik »naučiti« kao danu činjenicu, već nastavnik mora nastojati da učenik razvije strategije za interpretaciju diskursa. Učenik mora rješavati problem suvislosti diskursa da bi otkrio pragmatičku vrijednost izričaja. On mora i sam postati praktični analitičar diskursa i sudjelovati u stvaranju značenja.

Interpretativni postupci dio su naše opće sposobnosti osmišljavanja okoline i usvojena su kompetencija kojom raspoložemo na materinskom jeziku. (Svi su primjeri u ovom izlaganju namjerno na hrvatskom ili srpskom jeziku.) Problem nastaje kada je treba upotrijebiti na stranom jeziku, koji učenik osjeća kao nešto nepoznato i zastrašujuće, te svoju kompetenciju uopće ne prenosi spontano. Nastavnik može učeniku dati pedagoški prikladan model analize za organizaciju podataka. On mu može pomoći da osvijesti svoje intuitivno znanje diskursa i prenese ga u nova i drukčija izražajna sredstva.

Literatura

- Austin, J. L., *How to Do Things with Words*, Oxford, Clarendon Press, 1962.
- Bach, E. & Harms, R. (eds.), *Universals in Linguistic Theory*, New York, Holt, Rinehart & Winston, 1968.
- Candlin, C. N., *Some metalinguistic problems in communicative language teaching*, u: Corder & Roulet, 1975, str. 71—82.
- Candlin, C. N., Kirkwood, J. M., Moore, H. M., *Developing study skills in English*, u: *English for Academic Study*, London, British Council ETIC, 1975.
- Candlin, C. N., Leather, J. H., Bruton, C. J., *Doctors in casualty: applying communicative competence to components of specialist course design*, IRAL, 14, No 3, 1976.
- Cicourel, A. V., *Cognitive Sociology*, Harmondsworth, Penguin, 1973.
- Cole, P., Morgan, J. L. (eds.), *Syntax and Semantics, 3: Speech Acts*, New York and London, Academic Press, 1975.
- Corder, S. P., Roulet, E. (eds.), *Some Implications of Linguistic Theory for Applied Linguistics*, Brussels, AIMAV & Paris, Didier, 1975.
- Coulthard, R. M., *An Introduction to Discourse Analysis*, London, Longman, 1977.
- Fillmore, C. J., *The case for case*, u: Bach & Harms, 1968, str. 1—88.
- Fillmore, C. J., *Verbs of judging: an exercise in semantic description*, u: Fillmore & Langendoen, 1971, str. 273—289.
- Fillmore, C. J., Langendoen, D. T. (eds.), *Studies in Linguistic Semantics*, New York, Holt.
- Garfinkel, H., *Studies in Ethnomethodology*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1967.
- Garfinkel, H. (1968), *The origins of the term ethnomethodology*, u: Turner, 1974, 15—18.
- Garfinkel, H., *Remarks on ethnomethodology*, u: Gumperz & Hymes, 1972, 301—324.
- Giglioli, P. P. (ed.), *Language and Social Context*, Harmondsworth, Penguin, 1972.
- Grice, H. P., *Logic and conversation*, u: Cole & Morgan, 1975, 41—58.
- Grimes, J. E., *The Thread of Discourse*, The Hague, Mouton, 1975.
- Gumperz, J. H., Hymes, D. H. (eds.), *Directions in Sociolinguistics*, New York, Holt, Rinehart & Winston, 1972.
- Gutknecht, C. (ed.), *Grundbegriffe und Hauptströmungen der Linguistik*, Hamburg, Hoffmann und Campe, 1977.
- Halliday, M. A. K., *Notes on transitivity and theme in English*, u: *Journal of Linguistics*, br. 3, str. 37—81, 199—244, 4, 179—215.
- Halliday, M. A. K., *Language as Social Semiotic*, London, Edward Arnold, 1978.
- Halliday, M. A. K., Hasan, R., *Cohesion in English*, London, Longman, 1976.

- Jacobs, R., Rosenbaum, P. S. (eds.), *Readings in English Transformational Grammar*, Waltham, Mass., Ginn, 1970.
- Karttunen, L., *Implicative verbs*, u: *Language* 47, str. 340—358.
- Krzeszowski, T. P., *Is it possible and necessary to write text grammars?*, u: Corder & Roulet, 1975, 33—45.
- Labov, W., *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1972.
- Labov, W., *Rules for ritual insults*, u: Sudnow, 1972. 120—169.
- Lyons, J., *Semantics* 1 & 2, Cambridge, Cambridge University Press, 1977.
- Mackay, R., Mountford, A. J. (eds.), *English for Specific Purposes*, London, Longman, 1978.
- Ross, J. R., *On declarative sentences*, u: Jacobs & Rosenbaum, 1970, 222—272.
- Ross, J. R., *Where to do things with words*, u: Cole & Morgan, 1975, 233—256.
- Sacks, H., *Mimeo lecture notes*. Usp.: prikaz u: Coulthard, 1977.
- Searle, J. R., *What is a speech act?*, u: Giglioli, 1972, 136—154.
- Searle, J. R., *Speech Acts*, London, Cambridge University Press, 1969.
- Searle, J. R., *Indirect speech acts*, u: Cole & Morgan, 1975, 59—82.
- Sinclair, J. McH. & Coulthard, R. M., *Towards an Analysis of Discourse*, London, Oxford University Press, 1975.
- Sudnow, D. (ed.), *Studies in Social Interaction*, New York, Free Press, 1972.
- Turner, R. (ed.), *Ethnomethodology*, Harmondsworth, Penguin, 1974.
- Wilkins, D. A., *Notional Syllabuses*, London, Oxford, University Press, 1976.
- Widdowson, H. G., *An Applied Linguistic Approach to Discourse Analysis* (doktorska disertacija), University of Edinburgh, 1973.
- Widdowson, H. G., *Approaches to Discourse*, u: Gutknecht, 1977, 236—260.
- Widdowson, H. G., *The communicative approach and its application*, u: *Indian Journal of Applied Linguistics*, Vol III, No 1, 1978, također u: Widdowson, 1979.
- Widdowson, H. G., *Teaching Language as Communication*, London, Oxford University Press, 1978.
- Widdowson, H. G., *Explorations in Applied Linguistics*, Oxford University Press, 1979.